

Ankers op kelderflessen

Peter Vermeulen

1. Inleiding

Ankers blijken bij uitstek geschikt om als afbeelding bij een jenevermerk te dienen, op een cachet, op een etiket of zelfs als behakking op de zijkant.

Enige verklaringen zijn wel te bedenken bij het gebruik van een anker:

- symbool van de hoop
- refereert aan onze maritieme macht en de tradities als zeevarende natie
- zeelieden zijn trouwe gebruikers

Of ook de oudhollandse maat Aanker@ er iets mee te maken heeft, weet ik niet.

Eén anker was kennelijk niet genoeg, dus verschenen er dubbele ankers (A.Houtman, Van Charante, Van Someren Greve en Spekker & d'Aquin) ja zelfs een cachet met drie ankers (Hulsman, Amsterdam).

Het merkwaardige feit doet zich voor, dat ik over de merken met een enkel anker in het algemeen veel meer gegevens bezit, dan over de merken met dubbele ankers.

Mocht U in het bezit zijn van andere Aankers@: aanvullingen zijn van harte welkom!

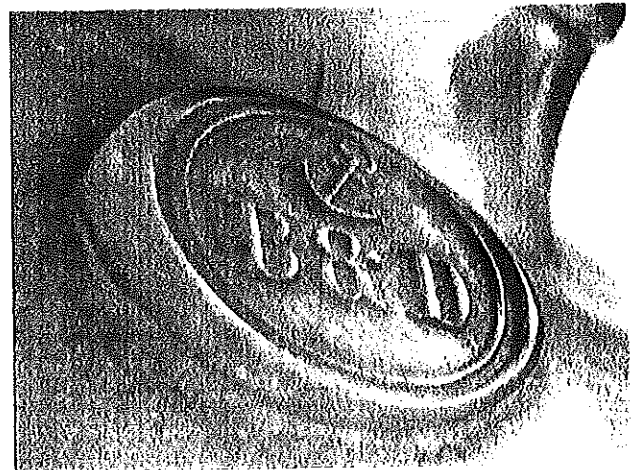
Peter: hier de eerste aanvullingen van de redactie, een kruik en een fles met etiket met drie ankers van dezelfde firma.

2. De enkele ankers

Boll & Dunlop

Opgericht in 1821 door drie firmanten, t.w. David Dunlop (1800-1883), J.B.Bollen en Willem van Oordt aan de Baan in Rotterdam, alwaar men twee pakhuizen betrok. De firmanaam werd "BOLL, DUNLOP EN VAN OORDT". In 1824 trad van Oordt uit, kort daarop gevolgd door Boll. Het bedrijf werd voortgezet door zijn zoon Samuel (1831-1903) en vervolgens zijn kleinzoon Hendrik (1876-1944). Eerst nog heette het bedrijf "DUNLOPS' DISTILLEERDERIJ". Vanaf ca 1830 werd druk geëxporteerd, met eigen schepen, o.a. naar Amerika, Engeland, de Kaapkolonie, Ned. Indië en Australië. Ca 1915 begon men ook een distilleerderij in Schiedam, Noordvest 37 en ca 1924 een tweede bedrijf aan de Aelbrechtskade, Delfshaven. De zaak werd in de vijftiger jaren overgenomen door AHenkes@, nu dus ABols@.

De bekendste merken waren:

- Oude Boll (magistraat met glaasje jenever in de hand)
- B & D (anker)
- B.D. (buste van magistraat)
- Hollander (zeilschip)
- Vogelkooitje (als behakking)

In mijn collectie:

28cm; 1,50lt; blank; tweedelige mal; tapse top;
cachet "B&D" onder een anker; Indonesia.

Van Dulken Weiland & Co

Het bedrijf bestond van 1790 tot 1957, eerst in Rotterdam, maar later was het ook in Schiedam gevestigd.

De bekendste merken waren:

- VDW & Co.
- Adelaar
- Eagle Brand (adelaar) (1860)
- Anker

Men exploiteerde vanaf ca 1900 samen met Meijer & Co diens - reeds bestaande - distilleerderij "De Palmboom" in Schiedam.

In mijn collectie:

232cm; 0,80lt; zwart; platte top; geblazen; cachet

"VAN DULKEN WEILAND & Co ROTTERDAM" rondom een anker;
Engeland.

222cm; 0,80lt; olijfgroen, deels geïriseerd; tapse top;
geblazen; cachet "VAN DULKEN WEILAND & Co" rondom

een anker; Engeland.

J.H.Henkes

In 1824 begonnen Arie de Jong, Gerke d'Arnaud en zijn zwager Johannes Hermanus Henkes een bedrijf en zij kochten daartoe een oude distilleerderij in Delfshaven. De oorspronkelijke naam was "G. de Jong & Compagnie". Drie jaar later kocht Henkes De Jong uit en werd de naam veranderd in "J.H.Henkes". Daar het gebouw, waar de distilleerderij gevestigd was de "OOIJEVAAR" heette, werd de ooievaar het voornaamste symbool voor de Henkes jenever.

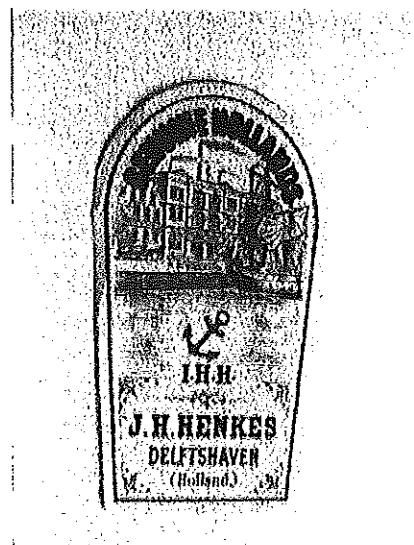
Een paar jaar later kocht Henkes ook nog een distilleerderij "DE VISCH".

Henkes was zeer succesrijk bij de diverse Wereldtentoonstellingen. Hij won er een keur aan prijzen, die we op de etiketten afgebeeld zien.

Henkes exporteerde vooral naar West-Afrika, the Caraïbische Eilanden, Zuid-Amerika en Ned. Indië.

Henkes voerde niet zoveel verschillende merken. Het meest bekend zijn:

- Cornflower (1826)
- Phoenix (1851)
- Anchor

Henkes nam een groot aantal bedrijven over, zoals: Mispelblom, E.Kiderlen, Rutten, W.Hasekamp & Co, Levert & Co, Calcar, Boll & Dunlop, Simon Rynbende & Zonen, Catz en Zoon van Pekela, Daniel Visser & Zonen, Carp & Co, Oolgaard & Co, A.Daalmeyer, Roebroek Dubois, Royal Netherlands Distilleries, Kleipool & Zonen.

Maar begin tachtiger jaren werd Henkes zelf opgeslokt door "Bols".

van Hoytema & C

In 1838 begon A.I. van HOYTEMA een distilleerderij in Culemborg. Omdat hij zowel de kwantiteit als de kwaliteit van de kelderflessen in eigen hand wilde houden, begon hij in 1861 een glasfabriek, eveneens in Culemborg. Zo= n 90 jaar lang was "v.Hoytema & C" een bloeiend bedrijf met export naar landen als de U.S.A., Australië, Ned. Indië en Afrika (vooral Nigeria en Ghana).

Het voornaamste symbool was een staand anker. Maar het meest bekend in verzamelaarskringen is de kelderfles met in het cachet het monogram "AIVH." met een punt erboven. Sterk gelijkend op het AAVH@ (zonder punt) van AA.van Hoboken@.

De betekenis is "AIVanHoytema".

In 1927 nam Johan de Kuyper ("J.D.K.Z.") het bedrijf over.

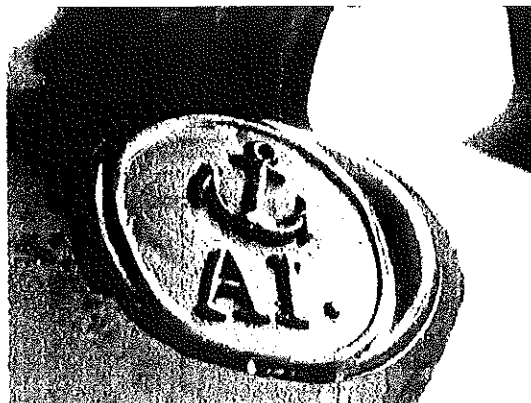
In mijn collectie:

28cm; 1,50lt; zwart; varkenssnuit top; driedelige mal;
cachet "V H & Co" plus **een anker**; Indonesia.

A.I.

Het is mij (nog) niet bekend, wat de letters AA.I.@ betekenen. Hulp is hier natuurlijk van harte welkom!

21cm; 0,70lt; olijfgroen; platte top; malgeblazen; cachet
"A I." rondom **een anker**; USA.

Van Kleeff & Zoon

De Haagse stoombranderij "'t Anker" van AVan Kleeff & Zoon® bestond van 1842 tot 1984.

Het voornaamste merk was AVK&Z® met een liggend anker.
29cm, 1,65lt; lichtgroen; tapse top; tweedelige mal; cachet "VK&Zn" plus een anker; afgeplatte zijhoeken; Australia.

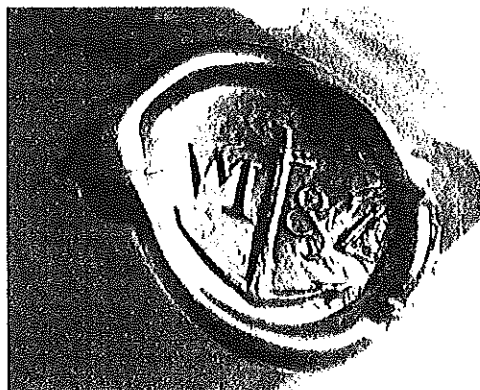

Van Meerten & Zonen

Hoewel met name haar kelderfles met behakking vrij frequent opduikt, is er bij mij toch maar weinig bekend over dit bedrijf. De distilleerderij te Delft, was genaamd "De Hoop".

Van Meerten bezat behalve het merk Aanker® ook nog:

- R.R. & Co (Sherbo)
- Bödeker & Meyer

In 1901 werd Van Meerten & Zonen overgenomen door de Nederlandsche Gist & Spiritus Fabriek (NG&SF), eveneens te Delft.

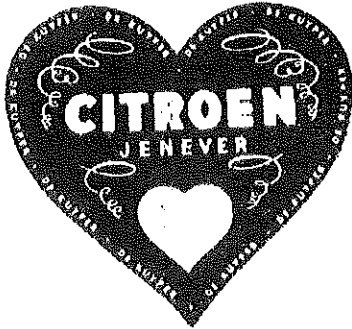
De onderstaande fles is zeer vermoedelijk van AVan Meerten & Zonen®

28cm; 1,60lt; olijfgroen; platte top; geblazen; cachet "VM & Z" rondom een anker; soort pontiel merk; Ghana.

J.de Kuyper & Zoon

De tot 1996 gebruikte naam "JOHs DE KUYPER & ZCON" (J.D.K.Z.) stamt uit 1821 en slaat op Johannes de Kuyper (1766-1828) en diens zoon Cornelis (1797-1848).

In 1695 huwden Petrus de Kuyper en Anna Custers in Horst (Limburg). Zoals je van de naam De Kuyper mag verwachten begonnen zij geen alcohol producerend bedrijf maar een weliswaar aanverwante zaak, n.l. een kuiperij.

Toch houdt men bij De Kuyper dit jaar als oprichtingsdatum aan, omdat het de start is van het drie eeuwen oude familiebedrijf.

De huidige directeur, ons lid, Mr R.P.M. ("Bob") de Kuyper is representant van de tiende generatie, direct afstammend van dit echtpaar.

Een vroegere Rotterdamse distilleerderij van De Kuyper heette "ANKER" en een andere "KLAVERBLAD". In het officiëel geregistreerde merk, het bekende hartvormig etiket met een anker in het midden en wat aaneengeregen klaverblaadjes onderin, vindt men deze symbolen terug.

De fles met het anker in het cachet is al erg zeldzaam, maar met een klaverblad ben ik nog niet tegengekomen.

Zij bestaat misschien wel niet.

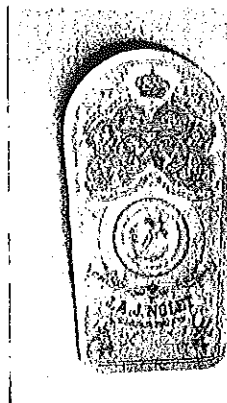
28cm; 1,20lt; donkerolijfgroen; tapse top; driedelige mal; cachet "JOHN de KUYPER & SON ROTTERDAM J D K & Z" rondom een anker; Australia;

J.A.J.Nolet

Evenals De Kuyper is Nolet een typisch familie bedrijf (1691 - heden) in Schiedam. Gesticht door Jan Lucasse Nolet (1638-1702) Hij begon in 1691 met branderij "De Roos" op de hoek van de Herenstraat en de Boterstraat.

Inmiddels zijn we aan de 10 generatie van de familie Nolet toe. Men exporteerde vooral veel naar de USA en naar India.

Er werd een keur aan merken gevoerd. De bekendste zijn wel:

- Dubbele Adelaar
- Rip van Winkle (Hollandse emigrant, gelijknamige boek van Washington Irving in 1819)
- Nolet's Anchor
- Crown and Anchor (kroon + 2 gekruisde ankers)
  - Nolets=Spengler
- IAIN Royal Batavia

P.Rademakers & Co

Van dit bedrijf is mij ook maar weinig bekend.

Het was gevestigd in Delfshaven.

In verzamelaarskringen is het een gewild merk, vanwege fr fraai uitgevoerde cachets met valken erop.

De bekendste merken zijn:

- P.R. & Co- De Gek. Valk (valk met kroon)
- Falcon Brand
- Anchor Gin

Meeus

Volgens een advertentie uit de 19^e eeuw zou de JULES MEEUS distilleerderij in Antwerpen reeds in 1753 begonnen zijn.

Het bewijs hiervoor ontbreekt echter nog.

De naam van de distilleerderij is "L'ÂNCRE", het moge duidelijk zijn, dat dus als symbool voor een anker gekozen werd.

Merken:

- l'Ancre
- Anker

Het is mogelijk dat de datum verwijst naar de distilleerderij van de grootvader van Anne Catherine Adriaensens, de vrouw van Jean Joseph Josse Meeus (1784-1849). Deze heette Peeters en bezat destijds een distilleerderij in Antwerpen.

In 1815 nam Jean de zaak over van zijn schoonvader en zette hem voort met zijn drie zonen.

Een afstammeling, Louis Meeus Jr begint in 1869 een distilleerderij in het dorp Wyneghem (nu een deel van Antwerpen als Wijnegem) genaamd "**DE SLEUTEL**" c.q. "**LA CLE**".

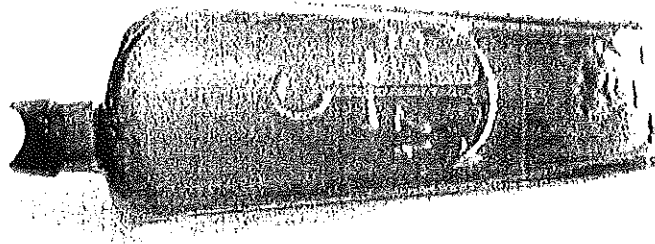
Als merk werden nu ook gebruikt:

- Sleutel
- La Clef

Tegenwoordig is Wyneghem een deel van Antwerpen en in 1869 gespeld als Wijnegem.

In de periode 1957-1959 nam de Nederlander Frans Hol zowel Meeus als een andere Antwerpse distilleerderij, "Bal & Cie" over en voegde ze samen tot "**BAL & MEEUS**".

Tegenwoordig gevestigd in het dorp Wommelghem bij Antwerpen. Diverse traditionele jenevers en likeuren worden nog steeds gemaakt onder de naam "Bal & Louis Meeus".

Daniel Visser & Zonen.

In 1714 koopt Jacob Visser een branderij op het Hoofd te Schiedam. Vandaar het z.g. stichtingsjaartal. In 1722 verkoopt hij de zaak aan Cornelis van Santen. In 1732 overlijdt Jacob Visser zonder nakomelingen. Een heel andere Visser nl Gerrit (de stamvader) kocht in 1749 een branderij, toevalligerwijze ook op het Hoofd in Schiedam.

Gerrit trouwde met Cornelia van Leeuwen, de kleindochter van eerdergenoemde Cornelis van Santen. In 1782 kocht Gerrit na het overlijden van zijn schoonouders op een veiling hun oude branderij. Gerrit en Cornelia hadden drie zonen, waarvan de oudste Daniel trouwde met Maria Bredero, de weduwe van zijn neef Paul Theodoor van Leeuwen. En ook Maria bracht het nodige in, nl het pakhuis en de mouterij "**De Grauwe Hengst**", welke zij van haar echtgenoot had geerfd. Tot ver in de 20^e eeuw was Daniel Visser & Zonen een succesvol bedrijf en een der grootste in Schiedam.

Golden Prize Medals waren er op de (Wereld)tentoonstellingen van o.m. Boston 1883, Nice 1884, Bordeaux 1882, Parijs 1878, Londen 1884 en Brussel 1893 en 1897.

Reeds in de 18^e eeuw exporteerde men al jenever zowel binnen als buiten Europa. Men verzond voornamelijk naar Ned. Indie, Zuid-Amerika en de USA vooral gebotteld in kelderflessen, maar ook wel op fust en in mandflessen.

De merken werden aangepast aan de lokale markt. Bij voorbeeld "**Rip van Winkle**" (naar het boek van Washington) en "**Knickerbocker**" (spotnaam voor een Amerikaanse Hollander met zijn kniebroek) voor de Amerikaanse klanten.

In 1986 werd het bedrijf aan de Lange Haven definitief gesloten. Op een andere locatie in Schiedam werd nog even verder geproduceerd, tezamen met Daalmeijer en Levert (Amsterdam), bedrijven van de familie Kleipool. In 1971 werd de handel aan "Henkes Verenigde Distilleerderijen" verkocht, inmiddels in 1987 overgenomen door "Bols" Daniel Visser & Zonen voerde een groot aantal merken, waarvan de voornaamste:

- De Graauwe Hengst
- De Vink
- DV & Z
- Leeuw, Lowe, Lion, El Leon
- Hengst, Stallion, Etalon, Caballo
- Nectar-gin (godin met blote boezem)
- Tijger, El Tigre
- Fijne Spengler Jenever
- Anker, Ancre, Anchor, Ancla

Weesp Anchor Gin

Weesp was de voorganger van Schiedam als jenevercentrum in ons land. De laatste distilleerderij, ADe Snoek®, sloot zijn deuren in 1885 toen de eigenaar, Pronk & Cie, failliet ging.

Crone, de fabrikant van Weesp Anchor Gin, bezat in Weesp:

- Jeneverstokerij "De Gekroonde Snoek"
- Branderijen "Zeerust" en "St Eustatius" (later AHet Anker®)

In 1863 kwam de zaak in handen van Henry Bohlen. Hij exporteerde vooral de Weesp Anchor Gin naar zijn familiebedrijf, Bohl-Bohlen in Philadelphia.

Bohlen & Cie, Weesp ging failliet in 1875..

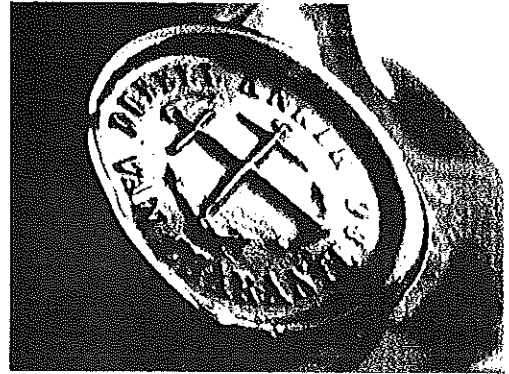
Ik heb helaas nog steeds geen fles of kruik uit Weesp te pakken kunnen krijgen.

3. De dubbele ankers

Van Charante

Over Van Charante is mij niet meer bekend, dan dat men het dubbele anker als merk voerde.

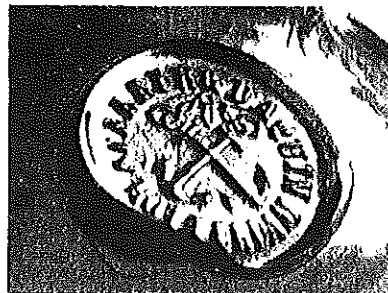
29cm; 1,55lt; donker olijfgroen; platte top; geblazen; cachet "DUBBEL ANKER VAN CHARANTE" rondom twee gekruisde ankers; India.

Spekker & d'Aquin

Een mij verder onbekend Rotterdams bedrijf. Ook zij voerde het dubbele anker als merk.

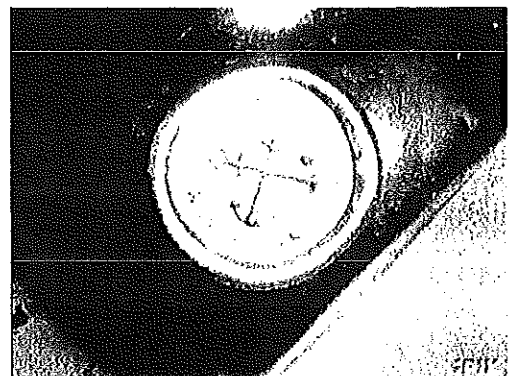
272cm; 1,60lt; olijfgroen; platte top; driedelige mal; cachet "SPEKKER & D'AQUIN" rondom een dubbel anker; Indonesia.

Van Someren Greve

Ons lid Harry Wagter kocht onlangs een fraaie kelderfles van dit merk, uit zee opgedoken met het koraal er nog op. Het cachet toont ons **een dubbel anker**.

Ook hier weten wij niets van de historie van het bedrijf.

A.Houtman & Co

In 1856 verkocht Abram van Rijckevorsel het pakhuis "De Dubbelde Palmboom", meer bekend onder zijn vorige naam "Denemarken" in Delfshaven aan Albertus Houtman, meester kuiper, voor / 15.000,-

Momenteel is "De Dubbelde Palmboom" een museum.

In 1857 begon Houtman er een kuiperij. In 1860 begon hij in het gebouw ook een distilleerderij.

Dit was een succes en al dra begon hij dan ook jenever te exporteren, o.a. naar Zuid-Amerika, Australië, USA en Ned. Indië.

Ook verwierf Houtman een plaatselijke distilleerderij "De Klok".

In 1871 overleed Albertus Houtman en zijn bezittingen werden geveild in herberg "De Zwaan". Het hoofdgebouw werd gekocht door Joh. Koch, apotheker, weer voor Hfl 15.000,-. Diverse lokale branders kochten de inventaris op, maar de merkrechten gingen naar Joh. De Kuyper & Zoon. De na 1871 uitgebrachte Houtman jenever werd dus door De Kuyper gestookt.

Ook werd in 1933 Van den Bergh & Co (Antwerpen) overgenomen. En in 1955 werd overgenomen Udolpho Wolfe (USA).

Sinds 1970 is B&N ingelijfd bij Bols.

Blankenheym & Nolet liet liefst 165 merken registreren.

We zullen er een paar noemen:

- Anker (een enkel anker) (1881-1938)
- Ankers (twee ankers onder kroon) (1889)
- Sleutel (1855-heden)
- Bel met Lint
- Blankenheym's Spengler
- B&N
- Crown and Double Anchor Gin (schootanker en kroon) (1881-1938)
- Ibis (ibis) (1882-1946)

De bekendste merken van Houtman waren:

- twee ooievaars
- een gekroond dubbel anker
- een bel
- de dubbele palmboom
- een anker tussen A H
- met de zwaan

In mijn collectie mis ik helaas nog de Houtman kelderfles voorzien van een cachet met een dubbel anker.

Wel heb ik een kelderfles met etiket, waarop het gekroonde dubbele anker te zien is (ca 1883).

232cm; 0,80lt; olijfgroen; tapse top; driedelige mal; kleurrijk etiket "GENUINE HOLLANDS GENEVA A. HOUTMAN & Co SCHIEDAM" plus een dubbel anker onder een kroon; U.S.A..

Ook bezit ik trouwens een kelderfles met een enkel anker: 222cm; 0,75lt; zwart; platte top; geblazen; cachet

"AH" waartussen een anker; Canada.

Blankenheym & Nolet

In 1714 begon Carolus Blankenheym een distilleerderij aan de Hoogstraat hoek 't Steyger.

In 1814 huwde Hubertus Sigismundus Nolet (zoon van J.J.Nolet, 4e generatie) met Elisabeth Josina Blankenheym.

Samen met zijn schoonvader Carolus (naamgenoot van de oprichter) richtte hij "BLANKENHEYM & NOLET" op.

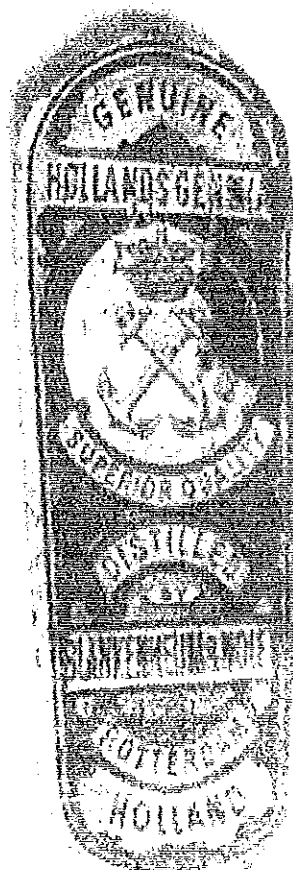
Reeds in 1815 trad Nolet uit, maar de naam bleef hetzelfde. De distilleerderij verhuisde in 1799 naar de Lombardkade.

In 1911 begon men elders een nieuwe tapperij met als novum semi-automatische tapinstallaties.

De capaciteit was toen 6000 kisten per dag.

Alleen al naar Frans Senegal gingen 2000 kisten per dag.

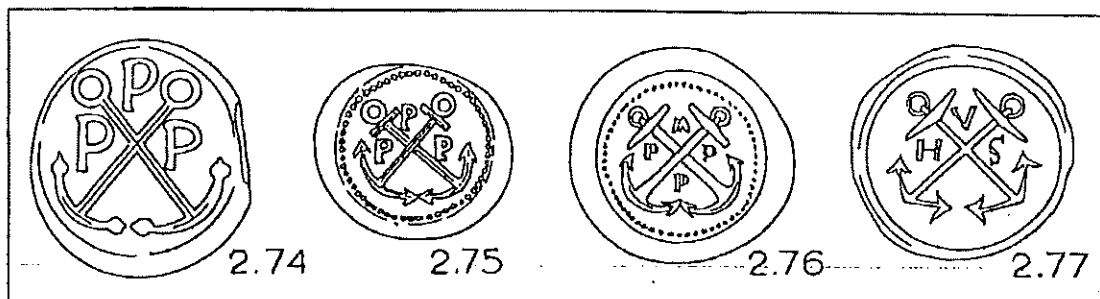
In 1917 werd P.Loopuyt & Co overgenomen, welk bedrijf vooral naar Schotland exporteerde.

Literatuur:

- 150 jaar HENKES.
Hans van der Sloot en W. Henkes. Vlaardingen 1974.
- Stukken uit het Gemeente Archief van Rotterdam
- Stukken uit het Gemeente Archief van Weesp
- De branderijen in Holland tot het begin der negentiende eeuw"
door P.J. Dobbelaar. 1930
- Drie Eeuwen De Kuyper 1695-1995, door Keetie E.Sluyterman &
Huib H.Vleesenbeek
- Jenever, een Belgische belevenis by Ronald Ferket and
Hugo Elsemans. Antwerp 1987
- Beeldmerken en Etiketten van enige distilleerderijen
Lo van Sint Maartensdijk e.a.
Ravenstein 1997
- J.A.J. Nolet Distiller Schiedam
in "Scyedam" 18e Jg nr 3 aug. 1992
Eindredactie Wim Snickers
Schiedam 1992
- De Moutwijnindustrie te Schiedam
Coen Kramers Thz
Amsterdam 1946

-Uw redactie vond in "Glas zonder glans" van Harold E. Henkes nog enkele (sic) dubbele ankers hieronder een afdruk uit het boek:

c.4. Admiraliteitswapens

De Admiraliteiten waren in de Republiek der Verenigde Nederlanden colleges. Zij beheerden de zeezaken. De Admiraliteit voerde twee gekruiste ankers in haar wapen en de initialen P[ugno] P[ro] P[atria] (ik strijd voor het Vaderland). Zegel 2.74 komt uit Kampen⁸⁴ en kan rond 1650 worden gedateerd. Zegel 2.76 toont een vierde initiaal, de M, toe te schrijven aan de Zeeuwse Kamer van de Admiraliteit te Middelburg. De initialen op het zegel 2.77 kunnen nog niet geduid worden. Overigens nemen we aan dat de Admiraliteit zijn flessen in de Republiek liet zegelen.

De glaspioniers in het veen.

VOORWOORD. Van de schrijver van bovenstaand boek, ons lid de heer J.A. Zwaag.

Mijn belangstelling voor glas dateert van 1967. Tijdens een vakantie in Zuid-Zweden kwam ik in de ban van de vakmensen die, staande voor een gloeiend hete oven, daar met hun blaaspijp glas uitnamen en dat vervolgens, schijnbaar met het grootste gemak, vorm gaven en bewerkten tot allerlei prachtige voorwerpen. Zij behoorden tot de schaars geworden beoefenaars van een ambacht met een geschiedenis van duizenden jaren, dat in de twintigste eeuw bijna weggevaagd werd door het geweld van de grommende en sissende flessen- en drinkglasautomaten.

Door alle eeuwen heen is het glasmaken omgeven geweest met een magisch aureool: uit onaanzienlijke grondstoffen ontstaat door het louterende vuur een nieuwe, schitterend glanzende stof: een droom van alchemisten en nog tot in de negentiende eeuw een onverklaarbaar wonder.

Voor wie er onbevangen naar kijkt is dat wonder er nog steeds. En wonderen maken nieuwsgierig. Dus bezocht ik sinds die gedenkwaardige vakantie glasblazerijen en -studio's, keek naar en praatte met glasblazers, las alles wat er maar over glas en de geschiedenis ervan te vinden was en verzamelde ambachtelijk vervaardigde glazen voorwerpen.

Wanneer er in Nederland aan (hol-)glasfabricage gedacht wordt, dan komen er vooral drie plaatsnamen naar voren: Leerdam, Maastricht en Schiedam. Veel minder bekend is, dat in Nieuw-Buinen, in het zuid-oosten van Drenthe, meer dan een eeuw lang twee glasfabrieken hebben bestaan, die in hun grootste bloeitijd samen bijna 1000 mensen in dienst hadden en daarmee toch wel tot de groten behoorden.

Als lid van de verzamelaarsvereniging "De Oude Flesch" wist ik dat er daar ooit medicijn- en andere flessen waren geproduceerd. In het glasmuseum "De Spiraal" (toen in Diever) waren een paar oude persen te zien waarop simpele dingetjes als onderzetters en vetpotjes waren gemaakt. Qua vakmanschap maakte dat echter allemaal geen grootse indruk.

Maar die indruk veranderde toen ik in 1984 in contact kwam met Ger Pfeiffer, een nazaat van een van de vele duitse glasblazers, die vanaf 1838 in Nieuw-Buinens glasindustrie waren komen werken. In zijn glasstudio in Musselkanaal maakte hij siervoorwerpen waaruit duidelijk bleek, dat zijn voorvaderen meer hadden gekund dan alleen flessen blazen. Enkele vondsten die ik deed bij antiekwinkeltjes en op rommelmarkten in de Kanaalstreek bevestigden dat nog eens. Op het eerste gezicht heel verrassend, omdat de flessenfabricage altijd de kern heeft gevormd van de productie van de Nieuw-Buinense glasindustrie.

En toen rezen bij mij de vragen: wie waren die vakmensen die zo'n 160 jaar geleden, ver van familie en vrienden, glas gingen maken in het onbekende, nauwelijks bewoonde veengebied van Zuidoost-Drenthe. Waarom verlieten ze hun geboortestreek. De oorzaak van de migratie moest toch wel liggen in minder gunstige omstandigheden in het stamland van de glasmakers zelf. Wat was daar precies aan de hand?

Hoe konden zij, met hun geheel andere woon- en werkcultuur, aarden in een streek zo totaal verschillend van hun thuisland. En wat